

Osa IX: rahvaan kulttuurivallankumous

Alussa olivat Väinö Linna ja Urpo Lahtinen. Niin alkoi *suomalaisen rahvaan kulttuurivallankumous*. Vallankumous oli hiljainen, meluisa ja itsetuhoinen. Se käynnistyi 1950-luvun mittaan, tavoitti seuraavilla vuosikymmenillä huippunsa, loistonsa ja surkeutensa, ja alkoi kuihtua neljännesvuosisadan jälkeen. Sitten kaikki oli ohi niin kuin pitkitetty nuoruus, ja koska nykyisin kaikki on ohitse nopeammin kuin Linnan aikaan, ovat Genesiksestä ja Linnalta lainatut alkutahdit ironiassaankin turhan mahtipontiset. Mahtipontisuutta torjuttiin.

Ajatus Linnasta ja Lahtisesta *alkuna* on retorinen keino. *Alku* on sopimuksenvarainen käsite, jotta jotakin voi kertoa. Voi kertoa myös tarinan, missä Linna ja Lahtinen ovat *loppu*, mutta se tarina on jo kerrottu.

Rahvaan kulttuurivallankumous alkoi alhaalta. Sillä ei ollut pyhiä myyttejä, ei johtajia, etujoukkoa, ei juuri sankareitakaan, ei aseita eikä taloja vallattaviksi; kukaan mukana olleista tuskin edes huomasi olevansa mukana. Väljästi yhtenäinen kertomus vallankumouksesta syntyy vasta tässä, jälkikäteen, paperilla.

Sodasta selvinneiden sekä heidän lastensa suuren nousukertomuksen kirjoittivat voittajat, kirjoitustaitoiset. Suurista ikäluokissa viitisen prosenttia kuoli ennen viisivuotispäiväänsä; korkeakoulututkinnon teki kymmenkunta prosenttia. Aikakauden virallista kertomusta ovat hallinneet jälkimmäiset, radikaalit menestyjät jotka jatkoivat menestymistä radikalismiin jätettyäänkin.

Rahvaan kertomuksen aloitti Linna institutionalisoimalla *jermun*. Linna antoi pääteoksillaan vielä varovaisen mutta jo räävittömän uhmakkaan äänen ensin armeijan rivimiehille¹, sitten vuosisadan alkupuolen rahvaalle: *Mua syä täit, ja mailma vihaa, mutta minä painan vaan.*² Jermu oli hilpeän katkera ja toimintakykyinen, vastakohta Veikko Ennalan *Hymy*-lehdessä esittelemille ihmisille: ”Erikoisalani, jossa kirjoittajana parhaiten onnistun, on kuvata pienen ihmisen kärsimyksiä

---

¹ Väinö Linna: *Tuntematon sotilas*. WSOY 1954.

² Väinö Linna: *Täällä Pohjantähden alla. 1. osa*. WSOY 1959.

ja tuskaisia mutta toivottomia ponnisteluja, hiljaista sortumista ja lopullista häviötä. Kovin rakentavaa se ei ole, mutta totuudellista se kyllä on.”³

Linna kirjoitti pääteoksissaan, kaikesta kriittisyydestä ja traagisuudesta huolimatta, edistyksen ja voittajien historiaa. Ennala kirjoitti edistyksen hintaa Hymyn laveneviin marginaaleihin, ja vaikka 1950-luvun modernismi oli kaukana sekä Linnan että Lahtisen töistä, kaikki kolme ottivat etäisyyttä sekä vanhan Suomen oikeistolaiseen että vasemmistolaiseen romantiikkaan, propagandaan. Kaikki edustivat *sodanjälkeisyyttä*.

Lahtisen tärkein toimittaja, Veikko Ennala, julisti sekä elämän surkeutta että sovinnaisuuksista vapautumista. Ehkä ne tuolloin olivat lähes sama asia? Jermun huumori oli raakaa. Se oli selviytyjän huumoria. Ennalan kirjoista ja lehtijutuista ei juuri hilpeyttä löydy. Ne ovat ilottomia ja röyhkeitä, paisutteleviakin tekstejä, sopiva kontrasti lehden muun aineiston julkkisskandaaleille. Linnan pääteosten taustalla oli jälleenrakentaminen ja suuri nousu hyvinvointiyhteiskunnaksi, mikä viimeistään, jälkikäteen, legitimoivat vuosisadan aiemmat sodat. Eivätkö kaikki uhrit ilman myöhempää menestystä olisi menettäneet mielensä? Ennalan kuvaamien sortuneiden kohtalo ei legitimoinut mitään. Rahvaan kokemusmaailmaa he kaikki, sekä Linna että Lahtinen ja Ennala, muokkasivat, vapauttivat ja käyttivät hyväkseen.

Linnan *Tuntematon* antaa ymmärtää, että *vitutus*, jännite miehistön ja upseerien välillä, teki armeijasta taistelukykyisen; ei siihen pelkkä vihollinen riittänyt. Ehkä siksi tappioon jäi jo kirjassa häivähdys voiton makua. Kun maku voimistui, tappio muuntui torjuntavoitoksi, ja rivimiesten kunnia kasvoi. Hymyn idea oli paljastaa ja myydä niitä elämän tappioita jotka olivat ehdottomia, eivät torjuntavoittoja, ja kontrastoida niitä eliitin skandaaleilla ja lopulta erotiikalla. Ennala, sotaveteraani ja rintamakirjeenvaihtaja, oli habitustaan myöten tappion ruumiillistuma, tosin aina hyvin pukeutunut. Sosiaalisesti hän oli miinanpolkija.

Toivottoman ihmisen alter ego on jermu. Jermu pistää vastaan; toivottoman on turha yrittää. Linna jätti *Pohjantähti*-trilogiassaan pohjimmaisena olevat ihmiset liki äänettömiksi. Heidän kaltaisilleen Ennala antoi äänen. Linna sekä lehtiyhtiöineen Lahtinen menestyivät nopeasti. Linjansa löydettyään molemmat täyttivät sekä massojen odotukset ja tarpeet että taskunsa. Molemmat haukuttiin mutta Linnaa myös arvostettiin, ja lopulta hänestä tuli oraakkeli ja kansallinen eheyttäjä joka antoi aikakauslehdille viisaan oloisia lausuntojaan

---

³ Sit. Kalevi Kalemaa: *Hymyn maa. Kertomus Urpo Lahtisesta ja Lehtimiehistä*. Tammi 2006.

maailmanmenosta, aina samalta sohvalta, saman gobeliinin alta, ja merkittävämpi hän ehkä eheyttäjänä olikin kuin romaanitaiteilijana. Lahtinen keksi *uuden journalismin*. Se tarkoitti sensaatioita ja intimiteetin murtamista. Lahtinen tuotteisti sen mikä muutenkin jo pyrki ilmi. Siinä oli hänen lehtiensä oikeutus. Lahtista pidettiin repijänä, kulttuurisena hajottajana, vaikka juuri hän muokkasi ja ehkä jopa eheytti suuren murroksen repimää kokemusmaailmaa. Lahtinen ei arvostusta saanut, mutta rahaa ja mainetta hän sai, ja rahalla sai arvostettua taidetta, juomaseuraa ja elitistisen talon. Linna, tehdastyöläinen, osti vaurastuttuaan maatilan.

Jo sosialidemokraattisen *Kansan Lehden* toimittajana 1957 Lahtinen oli hahmotellut journalismia, joka vapautuisi aatteellisista, poliittisista ja jopa ”luotettavuussiteistä” ja joka etsisi inhimillisesti koskettavia aiheita, sensaatioita. Sensaatiot tarjottaisiin lukijalle tuttavalliseen ja persoonalliseen sävyyn. Tuolta ajalta olevassa kuunnelmaluonnoksessa Lahtinen kehitti ideaa. ”Minä vaistosin, mistä yleisö pitää”, kuunnelman fiktiivinen päähenkilö, fiktiivisen Iltalehden päätoimittaja, sanoo. ”Iltalehti viljeli rohkeita otsikoita, suuria kuvia ja iskeviä juttuja. Se kertoi nopeasti viime uutiset murhista, avioeroista, skandaaleista, raiskauksista. Se ruokki yleisön romantiikan nälkää uudenajan saduilla, tarinoilla filmitähdistä ja kuninkaallisista.”

Runsaat kymmenen vuotta myöhemmin Hymy oli noussut maan ja suhteellisesti maailman suurimmaksi yleisaikakauslehdeksi. Raha oli voittanut sanan, tulkitsi Matti Kurjensaari.⁴ Oliko tämä ylivertaisuus oire yhtenäiskulttuurin hajoamisesta vai sellaisen syntymisestä?

Kurjensaari kuului tulenkantajien vanavedessä meloneeseen eliittiin. Tulenkantajien tavoite 1920-luvulla oli kytkeä suomalainen kulttuuri kansainvälisyyteen. Kansainvälisyys tarkoitti, että jotkut kulttuuri-ihmiset olivat käyneet Pariisissa huorissa ja hankkineet kupan tai ainakin pelkäsivät hankkineensa. Pariisissa he olivat ryypänneet omissa porukoissaan ja romantisoineet absintin. Todellisia kansainvälisiä suhteita sotien välisinä vuosina taisi kirjailijakunnassa olla vain Aino

---

⁴ *Suomeenkin on ilmestynyt aikakauslehtityyppi, joka on lyönyt kaikki painosennätykset esittelemällä oikein nimin ja kuvin poikkeavia kohtaloita, rikollisia tai puolirikollisia, henkisesti sairaita, sukupuolisesti kieroutuneita, nymfomaaneja, sukurutsaajia, alaikäisiin kohdistunutta himoa, rappiolle joutuneita tunnettuja henkilöitä. Näiden lehtien ympärillä liehuu epäonnistuneita, uraltaan suistuneita, hyvään alkuun päässeitä ja sitten sammuneita tähtiä, jotka korvauksesta ovat valmiit tekemään intiimejä tunnustuksia. Tällaisia lehtiä lukiessa tuntee tyydyttävänsä epätervettä uteliaisuutta, ikään kuin ryypyyseurassa kuuntelisi sopimattomia juttuja ja lehden pois pantuaan heräisi moraalisessa krapulassa. [--] (K)ypsiä, viisas ihminen on koko ajan työntynyt taka-alalle ja keskentekoinen, infantiili tyyppi on astunut tilalle. Matti Kurjensaari: *Kansakunnan kaapin päällä*. Helsinki 1970.*

Kallaksella ja Hella Wuolijoen. Olavi Paavolainen teki hyvän matkakirjan. Pääoma oli kansallista. Kulttuuri oli kansallista. Työväki oli kansallista, ja niin taisi olla suurin osa myös työväenliikkeestä, Neuvostoliitosta huolimatta.

Urpo Lahtisella oli juurensa kotkalaisessa sosialidemokratiassa. Hän oli sotaorpo. Ratkaisevat ideansa hän sai liftaillessaan 1950-luvun alussa pitkin Eurooppaa: matkustusmuoto oli kaukana tulenkantajien käyttämisestä. Liftaaminen säilyi yleisenä 1970-luvun lopulle saakka. Sitten turvamatkailu, interrail ja pakettimatkat, tuotteistivat ulkomailla käynnin vakuutusyhtiöille sopivaksi, ja lopulta kansainvälisyys alkoi tarkoittaa, että nuoret tapasivat maailmalla vain kaltaisiaan: kaikki bilettivät Berliinissä ja lavensivat elämysmaailmaa naimalla afrikkalaisten kanssa Roomassa. Linna ja Lahtinen muuttuivat museaaliseksi. Uudesta vaihto-oppilaskansainvälisyydestä tuli läntisen universalismin henkinen perusta. Tämä tarkoitti halua luoda maailma itsensä kaltaiseksi, kyvyttömyyttä kohdata tai jättää rauhaan umpivieras. Rahvaan remu Kreikassa ja Leningradissa oli ohi, ja vähiin oli käynyt rahvaskin. Nyt tilalla on uudenlaisten markkinoiden luoma ja rintaruokkima roskaväki. Roskaväki ei ole luokkakäsité.

Sodan jälkeisinä vuosina työväenlehdistö hukkasi tilaisuutensa. Se keskittyi pöytäkirjajournalismiin ja kaihtoi yksilön kokemusta. Vaikka puoluepoliittiset koneistot olivat voimissaan ja puolueiden sisäiset ja keskinäiset taistelut kovempia kuin myöhemmin, oli tappio sodassa, ja itse sota, vapauttanut rahvasta. Väinö Linna sanoi Kurjensaarelle vuonna 1966, että sodat *päästivät suomalaisen irti entisistä nahoistaan*.⁵ Ehkä sota oli rahvaan kulttuurivallankumouksen alku? Ruumiskasat ylevöitettiin sankarihaudoiksi kuten kaunis tapa on, mutta syvemmällä kyti muutos. Lahtinen saattoi vaistota tämän paremmin kuin Linna. Lahtinen katsoi tulevaan, Linna kirjoitti uusiksi menneisyyttä mikä tietysti sekin on tulevan luomista, uuden perustan rakentamista, ja uusi perusta löytyi alullaan olevasta *suuresta muutosta*. Linnan pääteokset kuvaavat maalaisia, mutta niissä on tamperelaistuneen työmiehen kielen ja muutoksen taju. Hymy oli vastaus suureen muuttoon liittyneeseen suureen murtumiseen. Linnan sukupolven kokemusmaailmaan tämä ei vielä täysin kuulunut.

Tuntemattoman sotilaan menestys kertoo, minkälaisena sodasta selvinneet ja heidän jälkeläisensä tahtoivat sodankäynnin jälkikäteen nähdä. Suomen kirjallisuuden historiassa ei koskaan ole olemassa oleva, polttava kysyntä saanut niin onnistunutta, niin vapauttavaa ja niin menestyksestä vastausta kuin minkä *Tuntematon sotilas* tarjosi. Saman voi sanoa Hymystä 1960-luvun puolivälistä lähtien. Nämä kaksi

---

⁵ Matti Kurjensaari: *Veljeni merellä myrskyävällä*. Helsinki 1966.

tarjosivat keinoja käsitellä sekä menneen että tulevan tragedioita. Vuosikymmenten myötä Hymyn muistokin haalistui, Linnan teokset ovat toistaiseksi säilyneet kulttuuristen viittausten kohteina ja uusina tulkintoina.

Rauhan tultua oli etsittävä *uusi alku* eikä kyse ollut vain ulkopoliitikasta. Risto Alapuro kirjoittaa *aiemman alun* luonteesta, samasta aiheesta kuin Linna, murroksesta vuosisadan vaihteen kahden puolen: *Tarkoituksena on tarjota näkökulma siihen, miten Suomi modernisoitui poliittisesti eli miten Suomessa tapahtui ns. suurten joukkojen tulo politiikan näyttämölle.*⁶

1900-luvun alussa massojen nousu politiikkaan johti sisällissotaan. Englanninkielen *theatre* tarkoittaa myös taistelukenttää, sotänäyttämöä, joten ehkä Alapuron metafora politiikasta *näyttämönä* on hyvä. Mielenosoituksissa näyttäydyttiin. Näyttäytymisten oli määrä tapahtua järjestäytyneesti. Kokemusta oli saatu tuoreilla työväentaloilla: niillä oli näytelty ja näyttäydytty, osana poliittista liikettä ja poliittisia organisaatioita, ja lopulta edessä oli sotänäyttämö ja vankileirit. Puolivuosisataa myöhempi rahvaan kulttuurivallankumous oli yhtä järjestäytynyt kuin virus joka kiertää populaatiota ja puree liki kaikkiin. Sotaa ei syttynyt, ja häviäjien poliittista järjestäytymistä kutsuttiin, nenänvarrtta pitkin, populismiksi. Tämä tarkoitti, muun ohessa, että se mikä rahvaan vallankumouksessa tapahtui, oli julkisuus itse. Lopulta julkisuus, *theatre*, oli kaikki. Ehkä se todella on jo ainut todellisuus?

Vaurastuminen ja suuri muutto, postlokalisoituminen⁷, tapahtuivat yhtä aikaa ja niin nopeasti, että osa kansaa äkisti köyhtyi, sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Suuri osa menetti jotakin mille raha ei ollut mitta. Osalle irtaantuminen menneestä tarkoitti vapautumista ja vaurastumista, osalle köyhtymistä ja pirstoutumista. Rahvaan kulttuurivallankumouksen jälkitauti, maskuliininen suru ja nostalgia, iskivät 1970-luvun mittaan ja synnyttivät monta haikeaa laulua. Patriarkaatti todella alkoi mureta. Mureneminen johti yhteisöjä dynaamisina pitävien eroottisen jännitteiden purkautumiseen; erotiikka vapautui ja lopulta laimeni osaksi markkinoita. Muutos on ollut monien mielestä myönteinen. Oheisvahinkona se johti kulttuuriseen impotentiaan eikä enempään ole ollut tarvettakaan: kaikki on lopulta hyvin. Myös rahvaan kulttuurivallankumous on unohdettu jo ennen kuin se tässä paperilla on edes syntynyt. Tämä on jälkikäteen luotu kertomus unohdetusta historiasta, *luusereitten fucking narratiivi*, ja

---

⁶ Risto Alapuro: *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Hanki ja jää 1994.

⁷ Vrt. Matti Sarmela: *Postlokaalinen kulttuuri. Kehityksen finalisaatio*. (*Postlocal Culture. Finalization of development*). PDF 2013. <https://www.sarmela.net/postlokaalinen-kulttuuri/>. Luettu 12.4.2022.

tämä on tässä vain, jotta se tulisi kirjoitetuksi ja konstruoiduksi, museoiduksi ja saman tien unohdetuksi. Kohdeyleisö on kuollut, ja vaikka yleisöä, kuolleita, on koko ajan enemmän, ei ostajasegmentti kasva. Mikään ei lunasta tämän vallankumouksen kaatuneita. Aikaan repeytyi railo. Railosta näkyivät mustat vedet.

Pohjantähti-trilogian viimeinen osa tuli julki 1962, ja itse fiktio päättyy 1950-luvun loppupuoliskolle. Samaan aikaan, reaali maailmassa, Lahtinen teki lähtöä *Kansan Lehestä* ja hahmotteli kuunnelmaluonnoksessaan fiktiivisen Iltalehden tulevaisuutta. Linna oli antanut maalaisköyhälistölle äänen, tietyn tavoitteellisuuden, rationaalisuuden, ja taittanut *suomalaista vihaa* rahvaan huumorilla. Koskeloissa, kirjan pääsuvun jäsenissä, ei huumori juuri kuki, mutta se ympäröi heitä ennen kaikkea Kivivuorina, trilogian todellisina sankareina. Eduskuntaan nouseva sosialidemokraatti Janne on edistyksen ja modernisaation aito, kylmäsieluinainen edustaja joka päättyy vanhuuden autiuteen.

Rahvaan kulttuurivallankumous ei ollut puoluepoliittinen. Lahtinen antoi äänen niille joiden poliittinen identiteetti oli hapertumassa. Suuri muutto tarkoitti äänestäjien siirtymistä Maalaisliiton, myöhemmän Jeskustapuolueen, konservatiivisilta alueilta demarien historiattomiin betonilähiöihin, siirtymistä maaseudun puoliomavaraisesta elämästä rahatalouteen, teollisuuteen ja palveluihin. Lahtinen antoi äänen sekä lähteneille että maalle jääneille mutta maasta revityille ja vielä kontrastoi sen: niin köyhien kurjuuden kuin rikkaiden rötöstelyt saattoi tuotteistaa ja myydä.

Murros sekoitti poliittista elämää: siitä saakka on ns. populismi ollut eliitin riesana. Termillä tarkoitettaneen yksinkertaisten vastausten antamista monimutkaisiin asioihin, ja niin kauan kuin muistan, ja muistan yli puoli vuosisataa, yhteiskunnan on sanottu monimutkaistuneen. *Monimutkaisuus* on kestävä argumentti luusereita vastaan. Se on myös totta. Se on yhtä totta kuin asiasta hokevien yksinkertaistuminen ja sanan käyttö väistämättömän tuhon alibina. Todellisuudessa tämän maan merkittävimmät populistit ovat olleet C. G. Mannerheim ja Urho Kekkonen, merkittäviä miehiä kumpikin. Paljon myöhemmin ovat jotkut merkittävät naiset osanneet yhdistää politiikan ja viihteen. Heitä ei ole kutsuttu populisteiksi.

Veikko Ennala, sodassa toimittajana ollut mies ja pari vuotta Linnaa nuorempi, ei ollut kumouksellinen, ainoastaan rikkirevitty kulttuurivallankumouksellinen. Ennala tuli Tampereelle, tapasi Hymylehden päättäjät ja sanoi että kansa kestää lukea sen minkä on kokenutkin. Työhaastattelu oli siinä. Hymyn lukijamäärä nousi yli kahden miljoonaan, levikki suurimmillaan yli puolen miljoonan. Ei pohjalla elävillä ja kovia kokeneilla tuollaista ostovoimaa ollut: lehteä lukivat liki kaikki. Suuren rakennemurroksen keskellä jutut sekä

julkkisten skandaaleista että pohjalla elävien surkeudesta kiinnostivat, koska moni aavisti, että oli vain sattumaa, että ei itse ollut pohjalla vaan parturintuolissa, missä lehteä virallisesti luettiin. Taloudellisesta noususta huolimatta suurten ikäluokkien elämän reunaehto oli *maantie*. Edellisen sukupolven reunaehto oli ollut sankarihauta. Saattaa olla, että sota yhdisti, mutta enemmän historiansa ajan Suomi on ollut jakautunut vähintäänkin kahtia. Asia ei ole 2000-luvun uutuus eikä se ole uutuus 2040-luvulla.

Köyhyys ei ole vallanpitäjille vaaraksi. Tämän tiesi Tocqueville kirjoittaessaan Ranskan vallankumouksesta. Vaara syntyy, kun ihmisillä on jo jotakin, minkä puolesta taistella. Kiinassa Tocquevillen ajatuksia nykyisin luetaan: menossa on raju urbanisaatio, tuotantorakenteen murros, talouskasvu ja seksuaalinen vallankumous, kaikki yhtä aikaa. Vertailu Suomen lähihistoriaan on houkutteleva ja hauska ja harhaanjohtava. Saattaa silti olla oma heuristinen arvonsa. Hymyssä ei ollut tarpeen pohtia Tocquevillea; lehti osasi ihan itse tuotteistaa nopeasti vaurastuvassa maassa kyteviä tunteja ja syödä keskustan ja vasemmiston henkistä pohjaa. Silti kukaan ei ole puhunut Lahtisesta *yhteiskunnallisena eheyttäjänä* eikä suurten ikäluokkien muistelmissa tai historioissa suomalaisen rahvaan kulttuurivallankumousta käsitellä. Heikki Turunen on sisältä kuvannut 1970-luvun Pohjois-Karjalaa. Omista lähtökohdistaan irtaantunut Matti Pulkkinen jäi istumaan aidalle Savon kuvauksissaan, mutta kuka on korkeakirjallisuudessa kuvannut 1970-luvun Vantaata? Ehkä tuon ajan atomisoituneet lähiöihmiset eivät olleet perinteiseen tapaan kuvattavissa? Uusi yhtenäiskulttuuri kadotti hahmotettavissa olevat ristiriitansa ja yksityisti ne?

Sukupolven puolivirallinen perustarina kertoo luokkanoususta, poliittisesta radikalismista ja nuorisokulttuurin noususta. Kertomuksessa ei ole mitään erityistä: se on samanlainen puolivalhe kuin mitä aiemmat ja myöhemmät sukupolvet itsestään ovat kertoneet, innokkaina erottautumaan edeltäjistään. Suurten ikäluokkien erityisyys oli, että kun ne olivat nuoria, heitä oli paljon, he täyttivät nopeasti sodissa kaaatuneiden paikat, ja koska vanha moraali yhä eli vaikka jo olikin häviämässä henkien taistelun, suuria ikäluokkia murroksen keskellä toivottoman ristiriitaisesti panetti. Tähän tarjosivat sekä Hymy että pienemmissä piireissä opiskelijaradikalismi apua. Opiskelijaradikalismista tuli toteemi ja lopulta sylkykuppi, vaikka se oli ohimenevä, hetkellisesti raikas mutta lopulta melko merkityksetön ilmiö. Vuosisadan alkupuoliskon totaalinen hulluus selittää vuoden 1968 henkeä, joten on kummallista kutsua juuri tuota vuotta *hulluksi vuodeksi*. Omituista ja ehkä hulluakin oli, että radikalismi lopulta osoittautui vallan rekrytointikanavaksi.

Sekä radikaalien että rahvaan kyljessä syntynyt nuorisokulttuuri ei ollut ohimenevä: se lopulta globalisoi ja kaupallisti kaikkea kumouksellisuutta niin, että nyt ovat urheilu ja rok lukemattomine alalajeineen merkittävintä ja ainoaa aitoa kulttuuria. Molemmat kykenevät kaatamaan kielten ja kulttuuripiirien rajoja. Rok hylkäsi sekä oikeistolaisen että vasemmistolaisen hegeliläisyyden: se vastusti systeemejä. Rok oli hetkensä aito asia jonka markkinat kaappasivat ja joka sopi taloudelliseen skaalautumiseen.

Eivät eliitin skandaalit ja rahvaan kurjuus olisi riittäneet Lahtisen menestykseen rabulistisena lehtikustantajana. Seksi riitti. Linna oli suurteoksissaan eroottinen puolipuritaani, joka pani henkilönsä lähinnä soittamaan suutaan itse asiasta. Suunsoiton luomaa maskuliinista yhteyttä ja yhteisyyttä sopii tulkita.

Lahtinen toi avoimen seksin *perhelehdistöön*. Se vavisutti tavalla jota enää on mahdoton ymmärtää, ehkä siksikin että myöhemmille sukupolville on ollut tärkeää ymmärtää aikaa vain eteenpäin, kohti vastaisuutta. 1960-luvulta lähtien rahvas muutti agraarisen kaksinaismoraalin maailmasta lähiöiden betoniin käpertyneille autiosaarille ja eksyi myös seksuaalisesti: roolit tarjonnut kyläyhteisö vaihtui privatisoituneisiin, umpeutuneisiin perheisiin. Lahtisen lehdistä saattoi lukea, minkälainen pelottava ja kiihottava todellisuus kotiseinien tuolla puolen oli, *somewhere out there*. Vuosituhannen lopulla sosiologit kartoittivat tätä murrosta, mutta populaarilehtiin saati niiden eroottiseen aineistoon tutkimusmatka harvoin ylsi. Lähiöissä kasvoi seuraava sukupolvi, täysin irrallaan menneestä. He ja heidän jälkeläisensä vapauttivat meidät Suomesta ja suomalaisuudesta. Eikö historiasta irtaantuminen ole vapautta, ja mitä muuta tämän maan vantailla olisi voinut tapahtua?

Eroitiikan käsittely ei ollut uusi asia. Jo 1920-luvulla D. H. Lawrencen sukupuolimystiikkaa selitettiin teollistumisella ja mekanismin voittokululla. ”Kun lukee Roger Garaudyn teosta Sosialismin suuri käänne, alkaa tajuta, että meidän aikamme seksinpalvonta, kaikki seksuaaliset paljastukset, ovat jossakin tekemisissä tieteellis-teknisen vallankumouksen kanssa. *Seksistä on tullut tieteellis-teknisen vallankumouksen jättiläismäinen varjo.*”⁸ Kursivointi ei ole kirjoittajan, Matti Kurjensaaren; lisäsin sen hänen tekstiinsä. Sama teknologian luomasta murroksesta lähtevä selitysmalli on kelvannut 1800-luvun romantiikan, seuraavan vuosisadan fasismin ja hippiliikkeen, vaihtoehtolääketieteen ja oikeistopopulistiseksi kutsutun politiikan tulkittamiseen. Sillä on selitetty kiinnostusta itämaisiin uskontoihin ja Lobsang T. Rampaan. Jos selityksessä on mieltä, ja kaiketi on, kyse ei ole yksinkertaisesta syysuhteesta: elämäntapa murtui, mureni,

---

⁸ Matti Kurjensaari: *Silmätikut*. Helsinki 1971.

edistyksen kääntöpuoli oli edistyksen kritiikki, ja juuri tuo *murtumisen syysuhteita katkova prosessi* oli sodan jälkeisen rahvaan perintö seuraaville sukupolville jotka näyttävät nyt etsivän, hiukan pateettisesti sanan amerikkalaisessa merkityksessä, yhteyttä joko luontoon tai globaaliin postlokaalisuuteen. Kun Ville-Juhani Sutinen (s. 1980) maakuntakirjassaan⁹ kuvaa Kokemäkeä, hän kuvaa sitä aivan kuin ei olisi siellä lapsuuttaan ja nuoruuttaan viettänyt. Ehkä hän ei viettänytkään? Ehkä Kokemäkeä, muista erottuvana paikkana, ei tuolloin enää ollut? Ehkä Sutinen ei edes kokenut tätä katoamista, tyhjää kohtaa, tai ehkä hän ei osannut kirjoittaa siitä? Otan hänet esimerkiksi satakuntalaisuuden vuoksi.

Veikko Ennala paljasti tien oheen jääneiden kohtaloita, mutta ennen kaikkea hän paljasti, että naisillakin on kiima, ja sen jälkeen mitään erityistä paljastettavaa ei ole ollutkaan. Prosessi silti jatkuu. Se jatkuu tautologisena ja tyhjänä, koska ajatus *paljastamisesta* on syvällä läntisen median luonteessa, joten *dekolteen* syvyys eliitin juhlissa on aina valokuvan aihe. Internetin myötä prosessi on täydellistynyt: itse kukin voi paljastaa itse itsensä, *nousta näyttämölle*, vaikka katsomo olisi tyhjä. Kotipornolla ei paljastamisen rajoja enää ole; perhelehdissä moraalinen raja kulkee nännin vaiheilla. Sukupuolten välinen sota, sodista kaiketi siedettävien, kiteytyy paljastamisen, katseen ja katseen torjumisen oudossa pelissä. Se se on *theatre* jos mikä. Jokainen toimituspäällikkö tietää, kumpi sukupuoli irtonumeron ostamisesta kaupan kassalla päättää, mutta naisten toisiinsa luoma katse on tässä pelissä sulkeistettu, ja miehet jatkavat yhä itsensä objektivoimista. Vanha maailma on lopullisesti lyöty. Pseudotabujen rikkominen jatkuu *turvatilassa*. Oli suurenmoinen onni olla lapsi sodan jälkeisessä raa'an työn maailmassa ja aikuistua 1970-luvulla, kovan väkivallan ja tappavan liikenteen kuolemalle herkistämänä.

Kun sodat ja niitä seurannut vaurastuminen olivat *päästäneet suomalaisen irti entisistä nahoistaan*, vanha julkisuuden rakenne murtui. Aiemmin intiimit asiat oli käsitelty kulttuurin yleisessä sfäärissä, talouden kysymykset kohotettu politiikaksi. Jatkuva *paljastaminen* tarkoitti julkisen rajan työntymistä yhä syvemmälle intiimiin. Juuri Hymy 1960-luvulla aloitti sen minkä sosiaalinen media täydellisti eli intimitetin lopullisen tuotteistamisen ja kaupallistamisen. Talouden karkaaminen politiikan ulottumattomiin ei kuulu tähän tekstiin.

Hymyssä intiimiä kokemusmaailmaansa avasivat miehet. He kertoivat toimittajille alkoholismista, avioeroista, köyhyydestä ja seksuaalisista kokemuksistaan. Hymyssä mies iloitsi ja itki mutta

---

⁹ Ville-Juhani Sutinen: *Matkalla Suomeen: tarinoita heimojen maasta*. Into 2022.

mieluiten hän itki ja iloitsi miesten kesken.¹⁰ Yleistäminen vie harhaan, yleensä, mutta jo tuon ajan suomalainen mies oli herkempi ja haavoittuvampi kuin nainen. Edellisen polven miehet olivat uhrautuneet rintamalla, isien haavat jatkoivat vuotamistaan seuraavan sukupolven pojissa, ja usein ne vuotivat Urpo Lahtisen lehtien sivuille. Paljastautumisesta tuli ristiriitaisesti myönteinen asia: se laimensi häpeää mutta kavensi yksityisyyttä. Saattoi prosessiin myöhemmin vaikuttaa myös kasvatuksen jatkuva yhteiskunnallistuminen ja naisistuminen. Julkisen rajan taakse jäi lopulta vain tämä syvenevä tyhjyys, minuuden vankka ja aito perusta.

Jälkikäteen kaikki näyttää aina selvältä, rationaaliselta, tahtokin liki determinoidulta. Suomi modernisoitui nopeasti mutta jälkijunassa, kuten sanotaan, aivan kuin historialla olisi aikataulu kuten junilla. Muutamassa vuosikymmenessä rahvaan kulttuurivallankumous tunkioitui. Siitä tuli osa kierrätystaloutta, intimiteetin jätehuoltoa. Aika laimensi ja normalisoi Lahtisen vanhat, kyyniset ideat. Intiimi tuotettiin brändeiksi. Aihe ei enää kuulu tämän tekstin piiriin paitsi sikäli, että julkinen seksuaalisuus muuntui tekniseksi, terveystieteelliseksi harrastukseksi. Harrastus on oikein hyvä. Kaikessa monimuotoisuudessaan se täyttää eettiset normit eikä siitä löydy

---

¹⁰ Ks. Laura Saarenmaa: *INTIIMIN ÄÄNET. Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa ajanvietelehdissä 1961–1975*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto 2010. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/66634>. 12.4.2022. Luettu 15.10. 2023.

Saarenmaa käsittelee tutkimuksessaan sekä Hymy-lehteä että naistenlehti Jaanaa mutta aloittaa tähtikulttuurin erittelynsä jo Mauri Linteran Jallulehdestä ja Tabe Slioorista. *(S)uomalaisessa julkisuudessa yksityistä ja henkilökohtaista ja intiimiä koskettavan tunnepuheen kantajina toimivat alun perin miehet. [--] Hymy-lehden artikkeleissa miehet käsittelivät yksityiselämäänsä tunteikkain sanankääntein ja esiintyivät tämän lisäksi aktiivisina kuluttajina ja alastomuuttaan kaihtamattomina seksuaaliolentoina. Hymyn avaamasta näkökulmasta kyse ei siis olisikaan miesten tunteiden, kuluttajuuden tai ruumiillisuuden puuttumisesta, vaan mediatutkimuksen historiallisesti muotoutuneista painotuksista, joiden varassa tunteen ja järjen, yksityisen ja julkisen sekä kansalaisen ja kuluttajan sukupuolittuneita vastakkainasetteluja on vuosikymmenien ajan toistettu. Oman asemansa tutkijana Saarenmaa muotoilee: Selatessani Jaanan, Jallun, Hymyn ja Madamen numeroita Helsingin yliopiston kirjaston juhlavissa puitteissa jouduin [--] kysymään itseltäni (--), millaista mediahistoriallista tietoa olen tuottamassa. En halunnut omaksua vallitsevaa kulttuurista käsitystä käsittelemistäni julkistapauksista tai tutkimistani lehdistä lähtökohtaisesti halveksuttavina tai moraalisesti ja eettisesti ongelmallisina. Sitä vähemmän halusin tuottaa rehabilitoivaa luentaa tutkimistani julkkisnaisista suomalaisen julkisuuden väärinymmärrettyinä ja kaltoin kohdeltuina sananvapauden sankarittarina.*

Lawrencen mystiikkaa. *Ehkä seksi ei enää ole teknis-tieteellisen vallankumouksen varjo vaan osa tuota vallankumousta?*

Ehkä juuri tästä syystä enää on vaikea edes kuvata seksuaalisuutta. Ossi Nymanin autofiktiossa *Häpeärauha* (2022) minäkertoja pitää seksiä vastenmielisenä, pelkkänä rasitteena; sitä tarvitaa vain, jotta vaivalloisesti feministiksi ryhtynyt mies saa lapsen, ainoan aidon rakkautensa kohteen. Parisuhde on häkki joka ahdistavanakin suojaa tätä suurta tunnetta. Sukupuolten sota on juuttunut häpeärauhaan.

1940-luvun lopulla hävityn sodan tuoma ulkopoliittinen käänös ei ollut pelkkä ulkopoliittinen käänös. Kun sota hävittiin ja jotenkin ihmeellisesti samalla voitettiin, vanha arvomaailma ei kadonnut paukahtaen vaan kitisten. Kitinää riitti 1970-luvulle. Kitinää riittää yhä, mutta konteksti on toinen: 2020-luvulla on helpompi olla myös konservatiivi, koska 1960-luvulla oltiin, tavalla tai toisella, radikaaleja. On helpompi olla oikeistolainen, koska vasemmisto aikoinaan puhdisti pöydän, teki kapitalismin likaisen työn ja hukkasi siinä työssä itsensä. Oikeistolla ei muuta hukattavaa ollut kuin ummehtunut demagogiansa.

Löyhästi vasemmistoon liittyneiden Linnan ja Lahtisen aika oli lyhyt. Nyt se tuntuu elämän mittaiselta, ja sitä se juuri lyhyydessään olikin. Muutamassa jälleenrakennuksen vuodessa suomalaiset massat olivat liikahtaneet, *voimaantuneet* niin, että kun Linna ja Lahtinen rupesivat töihinsä, he saivat muutakin kuin vaivat palkakseen, ja vaikka ikäeroa oli sukupolven verran, he loivat perustaa seuraavan sukupolven mentaliteetille, ennen kaikkea kuusikymmenluvun vähän koulutetuille nuorille, sukupolvensa ehdottomalle enemmistölle. Eivät Linna ja Lahtinen liittolaisia olleet, eivät pyrkineet samaan, mutta heidän tavoitteensa eivät tässä yhteydessä ole tärkeitä.

Taustojen ero saattaa kertoa jotakin. Linna oli teurastajan poika Urjalasta (s. 1920), maalainen josta tuli tehtaan työmies ja ensin jatkosodan kirjailija, sitten sisällissodan tulkitsija. Lahtinen oli Kotkassa varttunut sotaorpo (s. 1931) joka nuorena suuntautui Espanjaan, härkätaisteluihin ja kuolemanpalvontaan sekä roikkui Ibizan pilveä polttavissa boheemipiireissä, neljännesvuosisata tulenkantajien Pariisi-kiiman jälkeen.

Molemmat päätyivät tamperelaisiksi. Linna teki töitä puuvillatehtaalla ja asui Amurissa. Lahtinen perusti lehtitalonsa Hämeenpuistoon, Amurin kylkeen. Tuon ajan Suomessa ja juuri heidän aloillaan *tamperelaisuus* oli merkittävää. Molemmilla oli hankala suhde *helsinkiläisyyteen*, Linnalla korkeakulttuuriseen modernismiin, Lahtisella vakiintuneen aikakauslehtimaailman sovinnaisuuteen. Vuosisadan kaikkien sotien kärventämä tamperelaisuus oli maskuliinista, sanan hyvässä ja huonossa merkityksessä. Mitä muuta se olisi voinut olla sen jälkeen, kun satatuhatta sotilasta oli haudattu, hengissä selvinneet kantoivat tappajan haavoja sisällään, ja Pispalassa Mannerheim muistettiin yhä Murha-Kustaana? Ilmeisen valistuneessa Mikko Mäkelän kirjallisuuspiirissä Väinö Linna, yksi Mirkka Rekolan

löytäjistä ja tämän ystävä, käänsi Rekolalle selkensä, jopa kirjaimellisesti, kun huhut Rekolan lesboudesta levisivät¹¹. Lauri Viitaa, jota pidettiin maskuliinisuuden ruumiillistumana, Rekolan elämäntapa ei näytä vaivanneen: väljä ystävyys säilyi.

Omalla tavallaan maskuliininen oli myös Urpo Lahtisen lehtiyhtiö, mutta Lahtinen oli jo Ibizan reissuillaan nähnyt toisenlaista elämää, ja keltaisen lehtitalon toimittajayhteisö oli kontakteistaan huolimatta kaukana arvovaltaan assosioituvista kirjallisuuseroista tai vallan lahkeissa roikkuvista normijournalisteista. Se maailma valikoi tekijänsä. Hätkähdyttävät ja ilmapiiriä muuttavat jutut saivat joustamaan, koska ne toivat rahaa eivätkä tuon ajan toimittajien omat elämänvalinnatkaan tavanomaisimmasta päästä olleet. Kukaan Lahtisen yhtiön toimittajista ei pannut peliin arvoaltaansa, koska sitä ei ollut. Sekä Helsingin modernistit että Tampereen realistit, ja myös Helsingin journalistit, olivat lujemmin integroituneet vallitseviin hierarkioihin, herrapolkuihin ja eliitin sisäisiin valtataisteluihin. Veikko Ennalan hautakivessä lukee nimen alla: *syntyi ja kuoli*. Teksti on vainajan itsensä.

Tamperelaisuuden olen konstruoinut kuuskytluvun hengeksi vailla helsinkiläisen modernismin ja myöhemmän radikalismien painolastia. Jos Suomeen tuolloin saattoi kuvitella sekä individualistisen että kansallisen työväenhenkisyuden, tamperelaisuus edustakoon sitä tässä. Sodan jälkeisen todellisen murroksen tekijät tai tulkit eivät olleet Helsingissä, Vanhan ylioppilastalon vaiheilla. Tampereella oli käyty sisällissodan kiivaimmat taistelut, joten on osuvaa, että konstruoimani tamperelaisuuden myötä työväki vähin erin petti 1960-luvun jälkeen vanhat johtajansa, ainakin osin Hymyn vaikutuksesta. Se oli oikein, koska 1918 johto oli pettänyt työväen, ja juuri Tampereella maksettiin raskain lasku.

Jos tällaista tamperelaisuutta ei ollut, ainakaan kirjoittajapiirien ja journalismin ulkopuolella, rakennan sen tähän siksi, että nykyisin jo pelkkä kuvitelma kansallismielisestä vasemmistosta on mahdollon. Tämä konstruktio on kertakäyttöinen, vain tätä tekstiä varten rakennettu. Eikö silti ole kiehtovaa hahmottaa 1960-luvun liukuvaa ja repivää jakautuneisuutta tällä tavalla? Oma suhteeni tamperelaisuuteen syntyi myöhemmin, ja vaikka kaikki menneet sodat yhä vaikuttivat kaupungin ilmapiirissä, varsinkin tietyissä ravintoloissa, kiivaimmat taistelut käytiin jo Ilveksen ja Tapparän välillä.

Sota ja rauhan ehdot olivat luoneet perustan sekä korkeakulttuurin hetkelliselle kukoistukselle, modernismille, että rahvaan kulttuurivallankumoukselle. Juuri tuolloin olivat korkea ja matala

---

¹¹ Jonimatti Joutsijärvi: *Mirkka Rekola – elämä joka ei koskaan tule kokonaan esiin I*. Into 2023.

kauimpana toisistaan. Molemmat kukoistivat, ja kohta ne jo toimivat samaan suuntaan. Tuskin tämä kenenkään tarkoitus oli, vaikka korkea ja matala viimeistään 1960-luvulla tahdottiin ainakin kihlauttaa. Modernismi, kaikessa loistossaan, loi pohjan myöhemmälle korkeakulttuurin romahdukselle. Se ei ollut tarkoitus; tarkoitus oli vapauttaa kieli ja runous oikeiston ja vasemmiston romanttisesta roskasta. Urpo Lahtisen lehdet avasivat ovet rahvaan kulttuurin myöhemmälle rämettymiselle, ja vaikka Lahtinen saattoi aavistaa tämän, tuskin hän tavoitteli muutoksen totaalisuutta. Oheisvahinkoja, aina vain? Jatkuvaa historian ironiaa? Lahtinen pisti kuunnelmakäsikirjoituksessaan vuodelta 1957 fiktiivisen päähenkilönsä katsomaan kauas: ”Minä otin esimerkkiä ulkomailta, sillä tiesin, että mekin täällä maailman laidalla kuljimme tavanmukaisia eurooppalaisia latuja – me rappeuduimme hitaammin, mutta silti varmasti.”

Rappeutuminen kiihtyy, ja tämä esseeromaani hybridinä on oire rappeutumisesta, ja ehkä sen kiihtymisestäkin.

Väinö Linna oli 1970-luvulla Suomen *johtava kirjailija*. Urpo Lahtinen oli johtava lehtikustantaja, ilman kursivointia. Molemmat olivat lajinsa viimeisiä, mutta vain *johtava kirjailija* tarkoitti jotakin erityistä, myönteistä. Edustivatko he enemmän ns. yhtenäiskulttuuria vai tuon kulttuurin hajoamista, sikäli kuin erityisempää yhtenäiskulttuuria ennen nykyistä globaalin viihteen ja teknologian ylivaltaa oli ollutkaan?

Eikö *kansallinen eheyttäjä*, Linna, saattanut myös hajottaa, ainakin historioitsijoiden joukkoa, ja eikö kulttuurinen hajottaja, Lahtinen, saattanut eheyttää? Eikö Linna *Pohjantähdessä* kuvannut Suomea, jossa yhtenäiskulttuuria oli lopulta vain sen verran, että 1918 osapuolet löysivät samalle rintamalle tappamaan toisiaan? Eikö maailma Lahtisen vanavedessä *eheytynyt* kohti nykyistä globaalia viihdekulttuuria? Nuorena toimittajana jotakin maakuntatoimittajalta tullutta juttua käsitellessäni tein tekstille kysymysotsikon. Toimituspäällikkö palautti jutun pöydälleni: ”Me emme tässä lehdessä esitä kysymyksiä. Me annamme vastauksia.” Noudatin ohjetta pitkään. Sitten vanhenin. Nyt on jäljellä kohta vain kysymysmerkkejä? Myöhästyin myös maailmasta jossa päädytään, ainakin henkisesti, pirtin pöydän päähän isännäksi jonka sanat jo lausujan sijainti tekee tosiksi. En kokenut *sitä* romahdusta.

Jälkikäteen mikään ei tunnu sattumalta. Kun Suomen ensimmäisen ilmaisjakelulehden, *Tamperealaisen*, ensimmäinen numero 19. syyskuuta 1957 ilmestyi, kansijuttuna oli Väinö Linnan haastattelu. Urpo Lahtinen oli sen kirjoittanut. Nyt yli puolen vuosisadan takainen tapahtuma näyttää viestikapulan vaihtamiselta. Metafora on vanhentunut ja huono. Käytän sitä silti tai siksi. 1950-luvun lopussa oltiin tulossa aikaan jolloin jokainen sukupolvi – kieltämättä

epämääräinen käsite – loi oman viestikapulansa. Jälkeentulevien tehtävä oli hylätä edellinen. Viesti jatkuu nyt jo ilman kapulaa, joten kyse ei enää liene viestistä?

Jälkikäteen ei liioin ole sattumaa, että Linna kuoli tupakkaan, Lahtinen viinaan. Viinaan kuoli myös Irwin Goodman, huomattavasti merkittävämpi ajan hengen tulkki kuin kommunistien Agitprop. Hymy sekä Irwin ja Vexi Salmi antoivat äänen ns. *märälle sukupolvelle* eikä tässä tekstissä ole sattumaa sekään, että alkoholipolitiikkaa vapautettiin juuri, kun rakennemurros oli kiivaimmillaan: vapaa viina oli sukupolven suurista ideoista ainut joka todella toteutui. Viinaa suuret ikäluokat selviytyäkseen tarvitsivat, ja moni selviytyi elämästä tuhoutumalla. Erityisesti viinaa tarvittiin maaseudulla. Aiemmin sitä ei siellä helposti saanut; vuodesta 1969 sitä myivät jo vähittäiskaupat. Olutbaareja perustettiin heti lainmuutoksen jälkeen vajaat 2 000. Keskiolut oli pakko vapauttaa, koska samaan aikaan toteutettiin hätkähdyttävä laki peltojen paketoinnista. Sotasukupolvi oli rauhoitettu korpeen pystytetyillä asutustiloilla. Nyt tilallisten paikoilleen jääneitä jälkeläisiä, joutopoikia, paketoitiin ja marinoitiin maaseudun olutbaareihin. Sekä peltojen paketointi että alkoholipolitiikan muutos kertovat olennaisesta: enää ei tarvittu jokaisen työpanosta. Työltä katosi itseisarvo. Tilalle jäi iloton juhla. Enää ei liioin haluttu valvoa yksilöiden juomista vaan *kokonaiskulutusta*: talouspolitiikka oli osin suunnitelmataloutta ja sosiaalipolitiikan suuri idea oli, että hyvinvointivaltio oli *kasvun edellytys*, sen välttämätön ehto. Yksilön asema valvonnan kohteena heikkeni, ja samaan aikaan julkisuuden raja siirtyi entistä syvemmälle intiimiin. Individualisaatio johti paradoksaalisesti yksilön katoamiseen. Voi myöhempää massaindividualismia vapautumiseksikin kutsua. Turhan moni kutsuu.

Veikko Vennamo¹² väitti pelastaneensa sodan jälkeen Suomen kommunismilta asuttamalla satojatuhansia evakoita ja veteraaneja raakaan korpeen. Myöhemmin Ruotsi pelasti Suomen vennamolaisuudelta: Ruotsi imi satojatuhansia suomalaisia asutustiloilta tehtäisiinsä. Joutessaan voi ihmetellä mahdottomia kuten minkäläinen olisi suomalainen poliittinen kartta ilman sodan jälkeisiä asutustoimintaa ja ilman Ruotsin myöhempiä työvoimatarpeita. Suomeen jääneelle maaseudun *irtaimelle väestölle*, ilmaisun olen oppinut Väinö Tannerin muistelmista, rakennettiin lähiöt. Pankinjohtaja Mauno Koivisto, myöhempi presidentti, keksi aluerakentamisen ja toteutti ensimmäisen projektin rakennuttaja Armas

---

¹² Veikko Emil Aleksander Vennamo (vuoteen 1938 Fennander, 11. kesäkuuta 1913 Jaakkima–12. kesäkuuta 1997 Helsinki) oli suomalainen poliitikko, Suomen Maaseudun Puolueen (SMP) perustaja ja puheenjohtaja, pitkäaikainen kansanedustaja, tullineuvos ja ministeri. Hänen luomastaan populistisesta liikkeestä ja aatteesta on käytetty nimeä vennamolaisuus. Koulutukseltaan Vennamo oli lakitieteen lisensiaatti ja varatuomari. Wikipedia. Luettu 31.3.2022.

Puolimatkan kanssa Vantaan Kaivokselaan. Olen muistaakseni joskus asunut siellä.

Aloitetaan *namedropping*: Linna ja Lahtinen, Vennamo, Irwin ja Vexi Salmi, matkailuyrittäjä Kalevi Keihänen. Tähtisikermä? Vennamo politisoi rahvaan vallankumousta, Keihänen erotisoi ja kansainvälisti sitä. Siltä osin hän oli tulenkantajien työn jatkaja. Väinö Linna sanoi Matti Kurjensaarelle 1960-luvulla, *että sota ja sen seuraukset ovat vapauttaneet suomalaisen niinkuin ulkomaanmatka*. Keihänen poisti *niinkuin*-sanon, tuolloin sana oli yhdyssana kuten on *ninku* nykyisin, teki asian todeksi ja myi rahvaalle uutta kansainvälisyyttä. Halvat matkat, halpa viina ja halvat eroottiset kokemukset eksoottisissa maissa sai pakettihinnalla. Ne olivat viimeisiä aikoja jolloin matkailu ehkä avarsi. Sitten se alkoi supistaa. Nyt kun Aleksis Kiven kuolemasta on yli 150 vuotta, matkailu luo fiktiivistä vaihto-oppilaskansainvälisyyttä, tiettyä historiattomuutta. Suomi oli 1980-luvun mittaan tai kohta sen jälkeen valmis. Uusi onnen ja vapauden aika ei tarvitse menneisyyden taakkaa. Eikö se ole myönteistä? Jopa sotien varjo haaleni. Enää sodat eivät tarvitse takautuvaa legitimointia; sekä vanha ulkopolitiikka että vanha sosiaalipolitiikka voitiin hylätä. Vihreiden synty on tärkeä maamerkki: se oli ensimmäinen puolue joka ei hakenut oikeutustaan historiasta. Perussuomalaisten synty oli toinen tärkeä maamerkki: se on viimeinen puolue joka oikeutustaan sieltä hakee. 2020-luvulla tapahtunut militäärin hengen globaali elpyminen ei mahdu tämän tekstin raameihin.

Jotkut 1950-luvun modernistit ovat myöhemmin sanoneet olleensa Suomen kansallisin sukupolvi. Osittain he olivat kansallisia samalla tavalla kuin Mannerheim, ja monet heistä ihailivat juuri Mannerheimia joka aina pysyi muukalaisena Suomessa. Modernistit olivat pieni, ohimenevä ja hyvässä mielessä elitistinen joukko, jollakin tavalla vaikenava sukupolvi. Eivät he tarkoittaneet pohjustaa tietä sille mikä oli tulossa. Modernismi rämettyi, vähän niin kuin moderni arkkitehtuuri oli jo rämettynyt. Modernistit elivät hillittyä, pikkuporvarillista elämää; myöhemmät radikaalit elivät hetkensä aivan toisin. Rahvaan kulttuurivallankumouksen rivimiehet, ja monet näkyvät edustajatkin, kuolivat liikaan työhön, liikaan viinaan, tupakkaan. Uhreja ei ollut: tappiot oli jo yksityistetty, ja elämä vaan meni vituiksi. En aidosti kykene ymmärtämään, miten seuraavat sukupolvet tuosta maailmasta kasvoivat ja minkälaisia heistä tuli. Helsingin Koskelassa kasvanut Riikka Kaihovaara, merkittävä kirjoittaja jo siksi että pystyy riitelemään itsensä kanssa, sanoi esikoiskirjassaan¹³ kadehtivansa jopa evakoita: näillä oli jotakin mitä ikävöidä.

---

¹³ Riikka Kaihovaara: *Villi ihminen ja muita luontokappaleita*. Atena Kustannus 2019.

Suomessa julkisuuden rakennemuutokset ovat sotien jälkeen alkaneet alhaalta ja yllättäneet eliitin housut kintuissa. Linnan ja Lahtisen jälkeen Veikko Vennamo teki sen 1970 häpäisemällä vaali-illan televisiolähetyksessä jopa tietokoneet. Vennamon työn jatkaja Timo Soini pystyi samantapaiseen yllätykseen myöhemmin.

Se mikä ennen kaikkea muuttui ja tapahtui, oli *theatre*, julkisuus itse. Jo ennen Urpo Lahtista julkisuutta oli muokannut Mauri Lintera. Hän aloitti Jallu-lehdessä šekkivihko-journalismin; šekin sai Tabe Slioor, kauniiksi mainittu nainen, joka lehdessä muisteli suhteitaan tunnettuihin miehiin. Lintera haastoi 1950-luvun kliseiset naistenlehdet värikuviin, glamouriin ja missijulkisuuteen keskittyvällä *Jaana*-lehdellä. Niin syntyi julkkiskulttuuri ja alkoi aikakauslehtien toimittajien vajaat kolmekymmentä vuotta kestänyt kultakausi. Tämän alan toimittajissa kyynisyys yhdistyi ainutlaatuisella tavalla kirjoittavan ihmisen ylettömään kunnianhimoon. Sekin ristiriita ratkesi viinalla.

Muutokset nousivat alhaalta mutta talouselämän etujen mukaisesti: Mainostelevisio, Neloskanava, uusi iltapäivälehti ja Seiska-lehti kukin vuorollaan vetivät koko mediakenttää alaspäin, kunnes koko kenttä on keltainen, valtakunnan päälehteä ja osin Yleisradiota myöten. Niin katosi aito keltainen lehdistö. Katosi myös sen päätehtävä, rahvaan kulttuurivallankumous. Katosi lähes tulkoon rahvaskin. Syrjäytettyjen maailmasta ei edes hiljaisia vallankumouksia nouse. Roskaväen vallankumouksesta tuli jatkuva: roskaväki kumoo ja luo itsensä aina uudelleen, sesonki sesongilta. Sosiaalinen media syntyi todelliseen tarpeeseen kanavoida massojen yksinäisyyden ruokkimaa vitutusta ja taistelun tarvetta. Sosiaalinen media voimistaa tarpeita joita alati on tyydytettävä koska ne eivät ikinä tyydyty. Toistan: roskaväki ei ole luokkakäsite. Siihen kuuluu merkittävä osa eliittiä, ja juuri eliitiksi itsensä mieltäviä siihen ennen kaikkea kuuluukin.

Pohjantähti-trilogian viimeiset ihmiset Pentinkulman raitilla ovat huorahtava Leppäsen Aune ja juoppo Kankaanpään Elias. Kaksi rappioproletariaatin aitoa individualistia on selvinnyt kansalaissodasta, kolmekymmenluvusta ja myöhemmistä sodista, ja Väinö Linna kuvaa heidät itsetietoisina ja hilpeinä elämän loppupuolellakin. He eivät ole syrjäytettyjä: he elävät omaa, itsenäistä elämäänsä. Syrjäytetty ei ollut se pudasjärveläinen nainenkaan, asutustilan iäkäs emäntä joka kesäkuun 1971 Hymy-lehdessä seisoj alastomana sontatunkion päällä, pelkissä kumisaappaissa ja talikko kädessä. Idea ei ollut toimituksen vaan emännän. Tämä oli kyllästynyt katselemaan kuvia misseistä ja julkkiksista. ”Sais sitä joskus kuvata ihan tavallisen akan rontin vaikka Hymy-lehden kanteen”, hän kirjoitti lehdelle ja jatkoi, että jos on varaa maksaa, alastonmalli löytyy Pudasjärveltä. ”Saa ottaa kuvia edestä ja takaa ja kummaltakin kupeelta eikä peitetä mitään paikkaa kaapin nurkalla, ei kitaralla eikä koivunlehdelläkään niin kuin ne usein tekee, vaan alkuperäinen karvoitus. Saisinpahan tuota minäkin kerran

elämässäni yhden tilin ja saisin kohennettua vähän taloudellista tilannetta.”

Kalevi Kalemaan kirjassa toimittaja Juha Numminen muistelee, että mökin emännän ja isännän mielestä jutunteko oli hauskaa mutta myös protesti.¹⁴ Sekä protesti että hauskanpito tuomittiin: oma-aloitteinen nainen tulkittiin avuttomaksi riiston kohteeksi. Karnevalismista alettiin puhua myöhemmin. Yhä vielä kun katselen internetiä tai kuvalehtiä joissa julkisuuden naiset ja miehetkin poseeraavat seksikkäissä asuissa, hampaat ylivalkeisina vaarattomuutta julistaen, muistan sekä Leppäsen Aunen että pudasjärveläisen akan tunkiolla. Akan kuvassa oli haju. Hajun puuttuminen on nykykuvien keskeinen elementti: saastuva maailma on hygienisoitu, hajut eliminoitu. Tuoksuja tuotetaan markkinointitarkoituksiin. Paska on viimeinen intimitetin alue joka ei ole kaupallistunut.¹⁵

Sosiaalinen media tuo mieleen vuoden 1918. Tuolloinkin rahvas petti eliitin, rikkoi tämän haavekuvat kansasta. Somen oli määrä lopullisesti demokratisoida julkisuus. Kun näin todella tapahtui, taas eliitti pettyi: massojen ilmaisutapa ja kokemukset eivät mahtuneet rationaaliseksi rajatun piiriin. Tässä jo luulisi olevan aineksia ja aihetta tarkistaa vallitsevaa ihmiskäsitystä. Herraviha on saattanut laimentua räävittömäksi vitutukseksi, mutta myös rahvaan halveksunta on ikuista; ne ansaitsevat toisensa.

---

¹⁴ Kalevi Kalemaa: *Hymyn maa. Kertomus Urpo Lahtisesta ja Lehtimiehistä*. Porvoo 2006.

¹⁵ Vuonna 2023, tätä editoidessani, panen ilolla merkille, että Suomen Akatemia on antanut apurahan *paskantamisen politiikan* tutkimukselle. Tutkijatohtori Anna Rajala kuvaa hakemuksessaan projektiaan *Shit made public: politics of faeces in urban spaces, art, and bioetics* (Julkitehdyn ulosteen politiikka kaupunkikuvassa, taiteessa ja bioetiikassa):

Tutkimus keskittyy julkiseksi ja julkisesti tehtyyn ulosteeseen sekä sen herättämiin eettisiin, poliittisiin ja oikeudenmukaisuuskysymyksiin. Ulostee on poliittista ja eettistä, koska se on kaikelle elämälle keskeistä ja ehdotonta. Tutkimuksen tarkoitus on kehittää ulosteen politiikkaa sekä Suomessa että maailmanlaajuisesti seuraavasti: kartoittamalla ulosteen ja ulostamisen aistien määrittelemää politiikkaa ja etiikkaa, kehittämällä intestinaalisen (suolellisen) ja viskeraalisen (sisäelimeellisen) kansalaisuuden käsitteitä, sekä analysoimalla vessaan pääsemiseen liittyviä epäkohtia ja julkisen ulostamisen yhteiskuntaluokkaan liittyviä ennakkoluuloja.

Tutkimalla ulosteen ja ulostamisen ympärille asettuvia käytäntöjä ja asenteita hoivassa, julkisissa tiloissa ja taiteessa, tavoite on vähentää ulostamiseen liittyviä epätasa-arvoisuuksia, lisätä ”likaiseen työhön” liittyvää arvostusta hoivavajeesta kärsivissä ikääntyvissä yhteiskunnissa sekä valjastaa ulosteen yhteiskuntakriittinen voima.

<https://www.tuni.fi/fi/tutkimus/julkitehdyn-ulosteen-politiikka-kaupunkikuvassa-taiteessa-ja-bioetiikassa>. Luettu 30.9.2023

Jos oli herkässä iässä 1960-luvun lopulla, sortui helposti kahteen harhaoppiin: uskomaan ihmisen järkeen sekä kykyyn hoitaa itse omat sukupuoliasiansa. Jos omat lähtökohdat olivat rahvaan vallankumouksessa, sieluun jäi häivähdys säröistä kyynisyyttä, epäluuloa kaikenlaisia eliittejä ja vähän rahvastakin kohtaan. Nuoruuden järkiusko oli katteetonta, mutta moni selvisi kriisistä päättellessä, että järjen mitta on raha: järkeä saattoi ansaita lisää. Mitä vallitsevaan moraaliiin tulee, tältä osin on palattu puritaaniselle 1930-luvulle, väitetyn yhtenäiskulttuurin aikaan. Ajatus on niin hätkähdyttävä ja mahdoton, että sen täytyy sisältää jotakin olennaista.

Parissa vuosikymmenessä Suomen maaseutu pääomavaltaitui ja urbanisoitui; myös tyhjenevissä kylissä perhe-elämä alkoi muistuttaa lähiöelämää: *En privat ö i främmande vatten*. Enimpien henkiin jääneiden osalta rahvaan kulttuurivallankumous päätyi ja päättyi Vantaalle. Kaikilla tämän maan vantailla vallankumous teki korruptoituneen liiton rappiovaiheeseen ehtineen arkkitehtuurin kanssa. Liitto oli hyvä. Kaupungit saivat asukkaita, grynderit rahaa, virkamiehet ja poliitikot lahjuksia, maalta tulleiden kodeissa vesi tuli ja kusi meni, hajut katosivat ja tuoksut keksittiin. Syntyi privatisoitunut perhemaailma. Se oli sekä kyläyhteisön että *maantien* vastakohta. Reunoiltaan se vuoti korttelipubeihin. Jukebokseissa kyti huuruinen muisto jostakin mitä ei koskaan enää ollut ollutkaan. Jos kulttuuri on ylisukupolvista ja jos kulttuurissa ovat mukana kuolleet ja elävät ja syntymättömät, kulttuuria ei ole. Tuskin katkosta kukaan tietoisesti tavoitteli, vaikka *Kommunistinen manifesti*¹⁶ vaikuttaakin nykyisin kapitalistien alkeisoppikirjalta: on katkottava kaikki luonnollisina pidetyt siteet. Yli puolen vuosisadan perspektiivillä kyse tuntuu aina olevan oheisvahingoista. Ehkä historia on pelkkiä oheisvahinkoja? Siinä tuli tiivistetyksi tragedian määritelmä? *Die Krähen schrei'n, und ziehen schwirren flugs zur Stadt*.

---

¹⁶ Karl Marx ja Friedrich Engels 1848.
<https://www.marxists.org/suomi/marx-engels/1848/kommunistisen-puolueen-manifesti/index.htm>. Luettu 12.6.2023.

